

Daniela DVORNIK PERHAVEC

Odnos do prostora in presojanje sodelovanja udeležencev

Namen urejanja prostora je spodbujanje trajnostnega prostorskega razvoja. Ta pomeni, da izmed možnosti za razvoj izberemo tisto, ki je za uresničevanje interesov, ohranjanja kakovostnega življenjskega prostora in drugih varstvenih ukrepov najboljša. Cilj je, da odločitve glede urejanja prostora temeljijo na strokovnih standardih in dognanjih z vključitvijo analiz o lastnostih in zmogljivostih prostora. Pri tem je treba upoštevati interdisciplinarno zastopanost strokovnjakov s področja urejanja prostora. Usklajevanje interesov naj bi potekalo z odgovornim sodelovanjem med udeleženci, med razvojnimi in varstvenimi javnimi interesi ter med državo in občinami. Ob tem je dovoljen zasebni interes, pri čemer ima javni interes prednost pred njim. Kdaj in kako so posamezniki pripravljeni sodelovati, že več let proučujejo t. i. družbeni fiziki. Za nesodelovanje udeležencev v soodločanju pri spremembi namenske rabe prostora ali sprejetja določene ureditve se je že dolgo nazaj vpeljal izraz *Not in My Back*

Yard. V praktičnem kontekstu je za razumevanje različnih strani, vpletenih v spremembo prostorske namenske rabe, treba zaobjeti širšo, sistemsko sliko. Za razumevanje te smo izvedli anketo, sestavljeno iz dveh delov. Prvi del se je nanašal na temo sodelovanja v projektih spremembe prostorske rabe ali spremembe namembnosti objektov, drugi pa na pojmovanje prostora kot javne dobrine. V anketi so sodelovali strokovnjaki (predvsem s področja gradbeništva, arhitekture, strojništva), ki lahko nastopajo v vlogi udeleženca, vodje projekta ali investitorja. V članku analiziramo odgovore na zastavljena vprašanja, v sklepu navajamo usmeritve za uspešnejše sodelovanje vseh udeležencev.

Ključne besede: umeščanje v prostor, udeleženci, sodelovanje, javna dobrina

1 Uvod

Kdaj in kako so posamezniki pripravljeni sodelovati, že več let proučujejo t. i. družbeni fiziki. Ti s pomočjo teorije iger proučujejo, ali zakonitosti, ki veljajo v fiziki, veljajo tudi v družbenih pojavih (Perc in Grigolini, 2013). Poleg Hobbesa (1651), ki je podal osnovno definicijo sodelovanja z močno in strogo oblastjo, je Axelrod (1984) navedel tezo, da se vzajemno sodelovanje (obojestransko) lahko začne tudi v pretežno nesodelujočem okolju in ostane stabilno, če je prihodnost relativno pomembnejša od sedanjosti. Danes države in druge lokalne skupnosti delujejo brez avtoritarnih oblasti, zato je sodelovanje za uspeh izredno pomembno. Več poskusnih raziskav je pokazalo, da sodelovanje temelji na številnih dejavnikih, kot so družinska tradicija, starost, kultura, spol, izobrazba (Marwell in Ames, 1981), verska opredeljenost (Horton idr., 2011) in čas odločitve (Rand idr., 2012), in da je boljše informirana splošna javnost bolj pripravljena sodelovati (Murks-Bašič in Perc, 2011). V praktičnem kontekstu se proučevanje vedenja sodelovanja na podlagi teorije iger pojavlja kot način odgovornostnega ravnanja med upravljanjem v podjetjih (Lee in McKenzie, 1994), kot proučevanje skupne strategije posameznih podjetij za doseganje boljših rezultatov na trgu (Dollinger, 1990;

Fuller in Minh Vu, 2011), kot strategija reševanja vprašanja udeležencev s stališča etične in družbene odgovornosti (Van de Ven in Jeurissen, 2005; Morsing, 2006), kot sodelovanje v tragediji dobrin (Killingback in Doebeli, 2002) in v številnih drugih oblikah. Za nesodelovanje udeležencev v soodločanju pri spremembi namenske rabe prostora ali sprejetja določene ureditve se je že dolgo nazaj vpeljal izraz *Not in My Back Yard* (v nadaljevanju: NIMBY). Pojav NIMBY je močen in živ (Gates, 1980; Merriam-Webster Dictionary, 1980). Gre za negativen odgovor na nasprotovanje prebivalcev, ki ne odobravajo predloga za novogradnjo (Environment, 1980). V nekaterih primerih pride do pojava NIMBY, ker prebivalci verjamejo, da razvoj vključuje sporno ali potencialno nevarno tehnologijo, pogosto s konotacijo, da je tak razvoj potreben v družbi, vendar bi ga bilo treba umestiti drugam. Obstaja več različic pojava NIMBY, na primer NIMN (*Not in My Neighborhood*) se nanaša na zakonodajne ukrepe ali zasebne dogovore, sklenjene za ohranjanje rasne identitete v soseski ali na stanovanjskem območju (Hull, 1988); NIABY (*Not In Anyone's Backyard*) nasprotuje določenim razvojem, ki se povsod po svetu štejejo za neprimerne, na primer jedrske elektrarne (Ron, 2011);

NAMBI (*Not Against My Business or Industry*) je akronim, ki se uporablja za politična dejanja, ki bi lahko ogrozila podjetje ali industrijo; izraz BANANA (*Build Absolutely Nothing Anywhere Near Anything*) je najbolj priljubljen v Združenem kraljestvu in se pogosto uporablja za kritiko nenehnega nasprotovanja nekaterih zagovorniških skupin urbanemu razvoju (Stephens, 2005); PIBBY je akronim za načelo *Place in Blacks' Back Yard* (Stewart, 1991), ki nakazuje, da ljudje s socialnimi, rasnimi in ekonomskimi privilegiji nasprotujejo razvoju na lastnem dvorišču, če je treba nekaj zgraditi, mora biti to zgrajeno tako, da njegove zaznane škode nesorazmerno prizadenejo revne in socialno prikrajšane ljudi; SOBBY (*Some Other Bugger's Back Yard*) ali YBNH (*Yes, But Not Here*) se nanaša na stanje duha, da je projekt zaželen in morda potreben, vendar le če je postavljen drugam (Gravano, 2011; Pasadena Now, 2018).

V nasprotju z gibanjem NIMBY in njegovimi različicami smo našli veliko manj skupin in gibanj *Yes in My Back Yard* (v nadaljevanju: YIMBY). YIMBY je proročljivo gibanje (Semuels, 2017), ki običajno podpira razvoj novih stanovanj v mestih, v katerih so stroški najema stanovanj narasli do nedostopnih ravni. Podpira lahko tudi projekte v javnem interesu, kot so naprave čistih virov energije (na primer vetrne turbine). Da bi preprečila negativne stereotipe gibanja NIMBY, se je režiserka Christina Zeidler odločila proslaviti tiste, ki v mestu želijo pozitivne spremembe. YIMBY-navdušenci vsako leto organizirajo festival in praznujejo napredek v mestih. Ljudje, ki se identificirajo kot gibanje YIMBY, prihajajo iz vseh političnih okolij, verjamejo v socialno pravičnost ter se strinjajo z načelom, da morajo biti mesta cenovno ugodna in dostopna vsem (Barnett, 2016; Stephens, 2016). Na Švedskem je gibanje YIMBY politično neodvisna mreža, ki promovira urbano okolje in razvoj (Ranen, 2014). V Združenih državah Amerike (v nadaljevanju: ZDA) se je na območju zaliva San Francisco kot odgovor na krizo cenovne dostopnosti stanovanj pojavilo več skupin YIMBY. Prva konferenca YIMBY je potekala leta 2016 v Koloradu, kjer so poudarili predvsem cenovno dostopna stanovanja za vse strukture prebivalstva (Groover, 2016). Tretja konferenca je potekala leta 2018 v Bostonu. Imenovala se je *YIMBYtown* (YIMBYtown 2018, 2018) ter je pritegnila udeležence iz ZDA, Kanade, Anglije, Avstralije in drugih držav (Berghold, 2017). Te skupine lokalno in na državni ravni lobbirajo za večje število novih stanovanj vseh cenovnih razponov (Murphy, 2017). Ena od skupin YIMBY trdi, da je povečanje razvoja pametnih stanovanj edini način za ohranitev srednjega razreda v dragih mestih, kot sta Boston in Cambridge. Prvo spletno mesto z novicami YIMBY se osredinja na gradbene trende v New Yorku (Young idr., 2019).

Tema, ki bi obravnavala koristi sodelovanja lokalne skupnosti pri projektih sooblikovanja prostora in drugih prostorskih ureditev, je še v povojih. Sodelovalno politiko lahko najdemo pri

določeni temi, na primer akcije zbiranja odpadkov, solidarnostne pomoči, vrtičkarstvo in podobno. Pri tem ni pomembno, katere večine poseduje posameznik niti katero izobrazbo ima. Bistveno je, da je pripravljen sodelovati. Posamezniki se pri opravljanju tovrstne dejavnosti počutijo dobro in so notranje izpolnjeni, ker so lahko prispevali k razvoju družbe.

Cilj in namen tega članka sta proučiti, ali je družba, lokalna in oblast zrela za premik k sodelovanju z udeleženci v skupno dobro za razvoj lokalne skupnosti in države na področju prostorskih ureditev. V krogu strokovne javnosti smo raziskali, kdaj in pod kakšnimi pogoji so (ali se znajdejo v vlogi udeležencev) pripravljeni sodelovati, kaj jim pomeni pojem javna dobrina in kakšna je motivacija za sodelovanje. Glavni cilj proučevanja kolektivnega medsebojnega vedenja je razumeti možnost izogibanja pojavom NIMBY in doseganja pojavov YIMBY v Sloveniji.

2 Teoretična osnova

Proučevanje sodelovanja med sebičnimi posamezniki postaja vse pomembnejše v sodobni družbi. Osnovna ideja o sodelovanju med investitorji, vlado, udeleženci in načrtovalci izhaja iz evolijskih iger in je predmet številnih raziskav (na primer Helbing idr., 2010, Rand idr., 2012, Perc idr., 2013, Wang idr., 2013, itd.). Gre za zapleten proces, ki spada na področje neravnotežne statistične fizike in obravnava kolektivno vedenje medsebojno delujočih delcev.

Za razumevanje različnih strani, vpletenih v spremembe prostorske namenske rabe, je treba zaobjeti širšo sistemsko sliko ter vključiti tudi besedno zvezo javna dobrina in korist, ker:

- (a) vsaka sprememba v namenski rabi povzroči nadaljnje spremembe v prostoru;
- (b) se udeležencev ne podcenjuje, ker lahko ustavijo dobronameren projekt;
- (c) se s spremembo prostorske rabe trajno izgubi določena kategorija zemljišč (na primer kmetijska zemljišča), ki jih ni mogoče nadomestiti nikjer v državi;
- (č) lokalne skupnosti in država delujejo v korist javnega dobra (ustava prek lokalne samouprave zagotavlja in omogoča, da državljani v okviru svoje lokalne skupnosti sami odločajo in urejajo zadeve, ki se navezujejo na življenje in delo prebivalcev v lokalni skupnosti).

Jakost zainteresiranosti je tesno povezana s socialnimi posledicami nameranih posegov v prostor, »/.../ kajti z vsako prostorsko odločitvijo se implicitno ali eksplicitno prerazporeja dohodek« (Ogorelec, 1995: 8). Prostorska sprememba ustvarja posredno skupno (kolektivno) korist, individualni interesi pa so običajno drugačni od skupnih.

2.1 Javna dobrina in javna korist

Za razjasnitev pojmov javen, javna dobrina in javna korist smo si pomagali s Slovarjem slovenskega knjižnega jezika (v nadaljevanju: SSKJ). Po SSKJ »javen« pomeni »namenjen uporabi, koristi vseh ljudi, skupnosti« in obsega javne dobrine, javne naprave, kot so javni park, javni prostori, javne ceste, javna knjižnica, javna prevozna sredstva. Hkrati se pod pojmom »korist« pojmuje vse, kar pomeni določeno vrednoto kot posledico kakega dela ali delovanja ali se izraža kot usmerjenost dejanja.

Torej povezava med javnim in koristjo v kontekstu prostora pomeni nekaj, kar je namenjeno vsem in kar je posledica dela, ki ga je nekdo opravil in omogoča koriščenje sedanje rabe tega prostora širši skupnosti. Tak primer so lahko brezplačna parkirišča, ki so namenjena meščanom mesta, ali plačljiva parkirišča, od katerih se steka denar v občinski proračun za drugo ureditev, ki jo uporabijo meščani. Podobno tudi prazna kmetijska zemljišča v občini prinašajo korist urbanim vrtičkarjem, občini pa urejeno okolico in del prispevka od letnega pavšala od vrtičkarjev. Velikokrat se tega ne zavedamo, vidimo le davke in prispevke, ki jih plačujemo in se stekajo v občinski proračun, ne opazimo pa koristi, ki nam jih nudi občina prek prostorskih ureditev, ureditev javnih površin, javnega prevoza, cest, kulturnih in športnih prireditev in objektov.

2.2 Udeleženci

Udeleženci so medsebojno delujoči delci, katerih vedenje je treba proučevati z vso resnostjo. Razumevanje odziva udeležencev je ključnega pomena za razvoj in uspešnost projekta. Projektni menedžment interesne skupine, poleg inženirskih, ki sodelujejo v projektih, strne v tri kategorije (Walker, 2007):

- (a) regulativne agencije: nacionalne, lokalne, mednarodne agencije, ki izdajajo dovoljenja in izvajajo nadzor nad posameznimi procesi umeščanja v prostor/gradnje;
- (b) splošna javnost: to so lahko organizirane skupine ali skupine državljanov, ki jih gradbeni projekt prizadene v procesu gradnje ali delovanja ali po končanem projektu; take javne skupine lahko v določenih primerih povečajo vpliv na potek projekta ali celo dosežejo zaustavitev tega;
- (c) vodje projektov: vodijo projekt in sodelujejo pri izvedbi projekta; projektni vodje se spreminjajo od faze do faze glede na specializacijo posamezne faze projekta.

Po Thompsonovi (2019) so interesne skupine, ki so vključene v projekt, lahko odločilne za uspeh projekta in kariero projektnega vodje. Medtem ko so po svoji »službeni« dolžnosti

(z izdajo soglasij, dovoljenj, odločb) k sodelovanju zavezane vladne in druge agencije, ki nadzorujejo projekt (ang. *regulatory agency*), so za proučevanje zanimive skupine, med katere spadajo prebivalci, civilne iniciative oz. splošna javnost.

Za upravljanje udeležencev (ang. *stakeholders management*), pri katerem splošna javnost lahko razvije strategijo za nasprotovanje rešitvam projekta in podaja zahteve za dosego svojih ciljev, je treba razviti večšine in strategije upravljanja. Vodja projekta naj bi pred soočenjem z interesnimi skupinami poskušal razviti strategijo pogajanja in odgovoriti na ta vprašanja (MindTools, 2022):

- Kakšen je finančni ali čustveni interes za prihodek od projekta? Negativen ali pozitiven?
- Kako večino splošne javnosti motivirati za podporo projektu?
- Katere informacije želi splošna javnost v povezavi s projektom?
- Kateri je najboljši način komunikacije med nosilci projekta in splošno javnostjo?
- Kakšno je njihovo mnenje o strokovnosti pripravljavcev projekta?
- Kaj in kdo vpliva na njihova mnenja na splošno ter kaj vpliva na njihovo mnenje o pripravljavcih projekta?
- Če je verjetnost, da bo splošna javnost sprejela projekt, kaj je ključna točka projekta, s pomočjo katere bo rezultat pozitiven?
- Če je verjetnost, da splošna javnost projekta ne bo sprejela, katera strategija bo pomirila nasprotujoče udeležence? Ali je mogoče poiskati osebo, ki bi lahko vplivala na splošno javnost in jih prepričala o koristnosti projekta?

Zelo dober način za odgovarjanje na ta vprašanja je, da se pripravljavci projekta neposredno pogovorijo z udeleženci, saj so ljudje precej odprti glede svojih stališč in pogosto je to prvi korak k izgradnji uspešnega odnosa med splošno javnostjo in pripravljavci projekta.

Na koncu si lahko pri analizi splošne javnosti pomagamo s tako imenovano »karto«, na kateri z različnimi barvami določimo podpornike (zelena), nasprotnike (rdeča) ali nevtralne (oranžna) (MindTools, 2022).

3 Praktična osnova

Da bi pokazali, kako se teoretična osnova uporabi pri dejanskih projektih, smo poiskali projekta, ki imata enako/podobno izhodišče, vendar popolnoma različna zaključka. V obeh so imeli ključno vlogo udeleženci.

Slika 1: Dvorec Gleinstätten leta 1899 (vir: Das Land Steiermark, Landesarchiv Graz B.AKS 020)

Slika 2: Dvorec Gleinstätten leta 1905 (vir: Das Land Steiermark, Landesarchiv Graz B.AKS 028)

3.1 Projekt Gleinstätten

V raziskavi smo poiskali projekt, ki ga je lokalna javnost sooblikovala pod vodstvom posameznikov s primerno izobrazbo in primernim znanjem, ki so lahko vodili in koordinirali manjše skupine lokalnega prebivalstva. Projekt obnove dvorca Gleinstätten je potekal pred skoraj 20 leti.

Zgodovina dvorca sega v leto 1523, ko je Baltasar der Gleinzer dobil dovoljenje Ferdinanda I., da lahko svoj Micheldorf imenuje *Gleinzstätten*. Proti koncu 16. stoletja so se njegovi lastniki vse bolj zadolževali, tako da je gosposčina Gleinstätten od leta 1607 prehajala v različne roke. Dvorec je dobil današnjo podobo med letoma 1622 in 1670, ko so bili lastniki baroni iz Zellerja. Skozi dolgo zgodovino je ves čas menjaval lastnike, vse do leta 1975, ko je občina odkupila Gleinstätten, ki je bil v precej neobetavnem stanju. V tem času je propadanje dvorca napredovalo toliko, da so močno razmišljali o njegovem rušenju. Močna množična pobuda si je prizadevala za njegovo ohranitev ter se angažirala politično in pri zagotavljanju financiranja. Sliki 1 in 2 prikazujeta dvorec Gleinstätten iz konca 19. oziroma začetka 20. stoletja.

Leta 1976 so dvorec Gleinstätten začeli obnavljati. Projekti za obnovo in vodenje del so potekali pod vodstvom arhitekturnega biroja TEAM A Graz ter s pomočjo domačinov in krajanov. Leta 1978 so skrbno obnovljen grad (z arkadnim notranjim dvoriščem, ki ga zdaj pokriva prozorna streha, zaradi česar je grajsko dvorišče postalo srce izobraževalnega in predvsem kulturnega središča) ponovno odprli kot javno stavbo, v kateri so bili krajevni upravni uradi in osnovna šola. S pomočjo revitalizacije je dvorec Gleinstätten postal regionalna kulturna zanimivost. Od leta 1980 se je povečala rast stanovanjske gradnje na obrobju mesta in povzročila znatno rast prebivalstva. S povezovanjem javnih šol je dvorec Gleinstätten postal regionalno izobraževalno središče.

V začetku novembra 1978 se je osnovna šola preselila v dvorec in do danes v tej zgodovinski stavbi v veliki simbiozi potekajo kulturne prireditve, tam pa delujejo tudi osnovna šola, glasbena šola in poročni urad. Med letoma 2004 in 2005 so okolico dvorca in park uredili v okviru projekta LandArt in postala turistična zanimivost za celotno pokrajino. V bližnjem kraju Meierei so leta 2016 odprli Haus der Musik, ki je prizorišče za glasbene in druge kulturne prireditve v vasi. Dvorec z župnijsko cerkvijo, vsemi sosednjimi stavbami in parkom je zgodovinska znamenitost kraja.

Za dvorcem se proti južnemu bregu Sulma pobočje spušča do travnika z ribniki ter raznovrstnim drevjem in rastlinjem. Biotope ponujajo privlačne poglede in sprehajalna pot vodi mimo redkih rastlin, dreves in grmovnic, katerih imena so zapisana na informativnih tablah. Območje parka se uporablja kot prostor za sprostitev in tudi za skupna praznovanja. V izvedbo projekta so bili vključeni tudi mladostniki in otroci: električne omare v parku so umetniško poslikali dijaki politehnične šole, različni srednješolci so staro vodno hišo opremili z naravnim dekorjem, učenci osnovne šole pa so oblikovali hrbtno stran oglasne deske.

Po obnovi dvorca se je Gleinstätten razvil tudi gospodarsko. Ima približno 60 lokalnih podjetij, ki se ukvarjajo s proizvodnjo, storitvami in industrijskim svetovanjem, med njimi sta tudi Tondach Gleinstätten AG in Assmann.

3.2 Projekt Slomškov trg

Med letoma 1995 in 2000 je potekala preureditev Slomškovega trga v Mariboru in dejavnosti v okviru te so sovpadale s prenovno ene od najbolj monumentalnih zgradb na tem trgu, v kateri so urejali nove prostore rektorata Univerze v Mariboru. Na podlagi javnega arhitekturnega natečaja, razpisanega novembra 1995, je žirija izbrala predlog preureditve trga brez dreves, ki je sprožil obsežno in dolgotrajno javno polemiko. Odstranitvi dreves na trgu se je uprlo okoli 10 odstotkov prebivalcev

Maribora, torej približno 10.000 meščanov. Šlo je za poseg v javni prostor, ki ima v mestu in mestnih središčih ključno vlogo v zgodovini človeštva. Je prostor druženja, navezovanja stikov, opazovanja, počitka, turistične ponudbe, priložnost za trženje posameznih vsebin in še bi lahko naštevali. Javni mestni odprti prostori in njihova raba so sicer kompleksen pojav. Vsak javni prostor je edinstven, pri iskanju (proto)tipa je treba biti previden. Čeprav so trgi lahko po funkciji zelo različni, je vsem skupno to, da potrebujejo podporno infrastrukturo, ki omogoča raznovrstno rabo, na primer klopi, drevesa, tlakovane površine, zelenice. Načrtovanje javnega prostora ni le domena prostorskih načrtovalcev. Uporaba je javna in zato predmet razprav številnih disciplin od sociologov, psihologov, krajinskih arhitektov do umetnostnih zgodovinarjev in številnih civilnih pobud. *Zakon o urejanju prostora* (ZUreP-2, Ur. l. RS, št. 61/17, 199/21) poudarja pomembnost interdisciplinarnosti prek različnih udeležencev, vprašanje pa je, ali je v postopku pravočasno zajel celotno paleto udeležencev, ki jo nagovarja javni prostor. Ureditev Slomškovega trga iz leta 1901 je prikazana na sliki 3, ureditev iz leta 1929 pa na sliki 4.

Kot je razvidno iz makete predloga nove ureditve Slomškovega trga (po predlogu arhitekta Podrečce (2000), je ureditev predvidevala ohranitev dveh dreves, ves trg bi se tlakoval s kamnom in postal odprt prostor brez klopi, sence in druge urbane opreme.

V primeru prenove Slomškovega trga se je namreč izkazalo, da smo na eni in drugi strani našli (skupini za prenovo in skupini proti prenovi) enak profil strokovnih udeležencev, na primer arhitekta, krajinske arhitekta, prometne strokovnjake in druge. Zanimivo je bilo tudi to, da se je skupina proti prenovi zelo dobro organizirala, projekta ni želela ustaviti ali prekiniti, hotela je unikatno in edinstveno ureditev, rešitev, ki bi zajela spekter ponudbe, ki naj bi jo nudil javni trg. Izkazalo se je, da je bila predlagana rešitev kopija ureditve mesta v tujini. Meščani so želeli sodelovati pri oblikovanju nove rešitve, vendar pripravljavci projekta niso želeli ničesar spremeniti. Zaradi tega projekt ni bil nikoli izveden.

4 Metoda dela

Na primeru projektov obnove dvorca Gleinstätten in prenovi Slomškovega trga se je oblikovala zamisel, da bi lahko v Sloveniji preverili, ali in pod kakšnimi pogoji so posamezni strokovnjaki pripravljeni sodelovati pri iskanju optimalne rešitve pri posegih v prostor ali spremembah prostorske rabe. Zanimalo nas je tudi, ali prostor pomeni javno dobrino ali besedna zveza »javna dobrina« izraža nekaj popolnoma drugega.

Slika 3: Slomškov trg Maribor, razglednica odposlana leta 1901 (vir: Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.9.1-10, inv. 2499).

Slika 4: Slomškov trg Maribor, razglednica odposlana leta 1929 (vir: Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka fototeka inv. 12025)

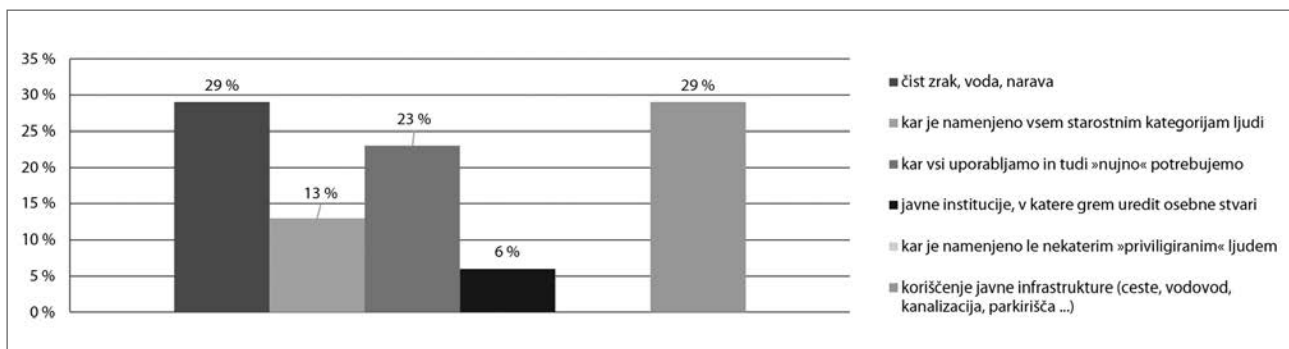
Udeleženci oz. državljani in občani smo o dogajanjih na področju prostorskih sprememb obveščeni z razgrnitvijo prostorskih aktov. Ta praksa se ohranja skozi zgodovino, saj je Pravilnik za izdelavo regulacijskih načrtov iz leta 1932 v 20. členu določal, da mora občina *Izdelan generalni regulacijski načrt in načrt uredbe o njegovem izvajanju* razgrniti interesentom na vpogled za 3 mesece ter omogočiti 15 dni časa za podajanje pisnih pripomb. Po podajanju stališč do pripomb je isti člen določal, da se ponovna razgrnitev izvede za nadaljnjih 60 dni.

Na podlagi lastnih izkušenj pri umeščanju infrastrukturnih objektov v prostor v Republiki Sloveniji in da bi lahko bili v prihodnje v postopku spremembe prostorske rabe boljše pripravljene na vedenje udeležencev, smo v letu 2018 izvedli anketo o sodelovanju v projektih spremembe prostorske rabe ali spremembe namembnosti objektov in pojmovanja prostora kot javne dobrine. V anketi so sodelovali strokovnjaki (predvsem s področja gradbeništva, arhitekture, strojništva), ki lahko nastopajo v vlogi zunanjih udeležencev, vodij projektov ali investitorjev. Med drugim smo jih spraševali o odnosu do dobrine, ki pomeni skupni/javni prostor. V nadaljevanju bomo analizirali odgovore na zastavljena vprašanja, v sklepu pa bomo predstavili rezultate ankete.

Preglednica 1: Javna dobrina

Podvprašanja	Navedbe	
	število	odstotni deleži
čist zrak, voda, narava	110	29
kar je namenjeno vsem starostnim kategorijam ljudi	51	13
kar vsi uporabljamo in tudi »nujno« potrebujemo	88	23
javne institucije, v katere grem uredit osebne stvari	25	6
kar je namenjeno le nekaterim »privilegiranim« ljudem	0	0
koriščenje javne infrastrukture (ceste, vodovod, kanalizacija, parkirišča itd.)	111	29
skupaj	385	100

Lastni vir

Slika 5: Javna dobrina po mnenju anketirancev (lastni vir)

4.1 Izvedba ankete

Z anketo o sodelovanju udeležencev pri spremembah prostorske ali namenske rabe smo želeli pridobiti odgovore predvsem na ta vprašanja:

- stopnja zavedanja aktivnega udeleženca v prostorskih spremembah;
- odnos do prostora, odnos do javnega prostora;
- motivacijski dejavniki za sodelovanje v prostorskih zadevah.

Za anketirance smo pripravili elektronsko različico vprašalnika. Izbrali smo nenaključno namensko vzorčenje po načelu snežne kepe s širjenjem prek elektronske pošte. Za izgradnjo vzorca po načelu snežne kepe smo uporabili osebna oz. poslovna poznanstva (Haralambos in Holborn, 1995). Izbrali smo manjši vzorec ljudi, ki so odgovorili na vprašalnik, obenem pa so k izpolnjevanju povabili svoje prijatelje strokovnjake. Prednost te metode je v hitrem polnjenju; slabost je nezmožnost nadzora nad vzorcem, hkrati pa je širjenje ankete odvisno od vertikalnega in horizontalnega mreženja posameznikov. Pridobili smo 165 ustrezno izpolnjenih vprašalnikov, kar omogoča dovolj dober vpogled v mnenje o javnem dobrem in sodelovanju

udeležencev pri projektih spremembe namenske rabe prostora. Vprašanja iz ankete so se nanašala na pojmovanje javne dobrine kot prostorske dimenzije in pojmovanje urejenosti te dobrine, na sodelovanje javnosti in osnovne demografske podatke, kot so spol, izobrazba, starostna struktura in status.

5 Rezultati

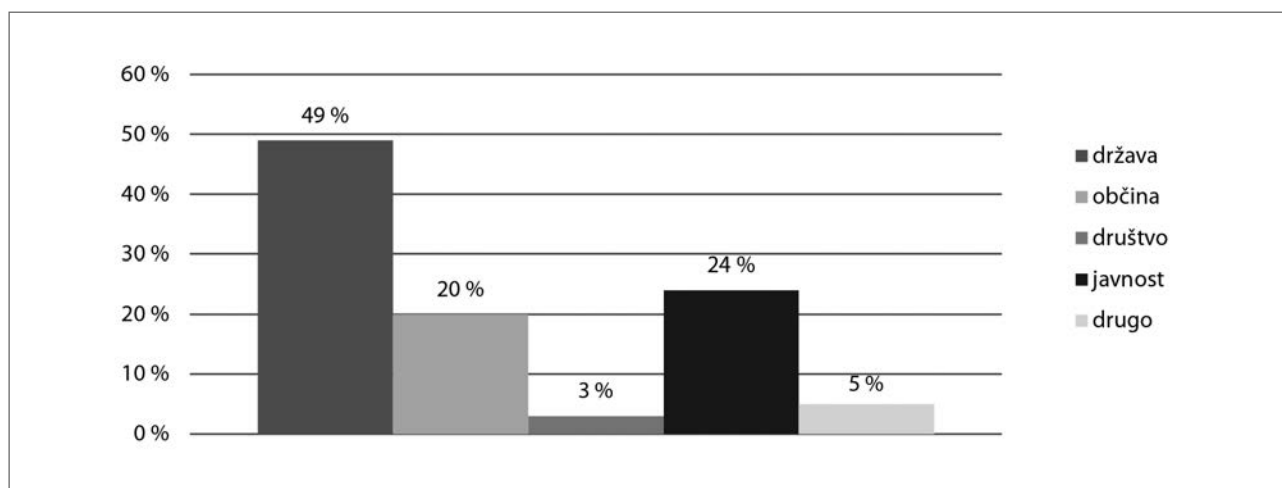
Pri vprašanju »Kaj pojmuje pod pojmom ‚javna dobrina‘?« so anketiranci dali prednost naravi, vodi in čistemu zraku (29 %) in infrastrukturi (29 %), kar je prikazano v preglednici 1. Na sliki 5 so prikazani rezultati odgovorov v zvezi s pojmom »javna dobrina«.

Na vprašanje »Kdo definira, kaj pojmuje pod besedno zvezo ‚javna dobrina‘?« je večina anketirancev menila, da je to država (49 %), tej sta sledili javnost (24 %) in lokalna skupnost (20 %). Nekateri so menili, da je to ustava (1 %) ali državljani (1 %) oz. prebivalci. Podatki so razvidni iz preglednice 2. Na sliki 6 so prikazani rezultati anketnih odgovorov na vprašanje o besedni zvezi »javna dobrina«.

Preglednica 2: Definiranje pojma »javne dobrine«

Podvprašanja	Navedbe	
	število	odstotni deleži
država	129	49
občina	52	20
društvo	8	3
javnost	63	24
drugo	12	5
skupaj	264	100

Lastni vir

Slika 6: Pojmovanje besedne zveze »javna dobrina« (lastni vir)**Preglednica 3:** Javne koristi v povezavi z javnimi dobrinami

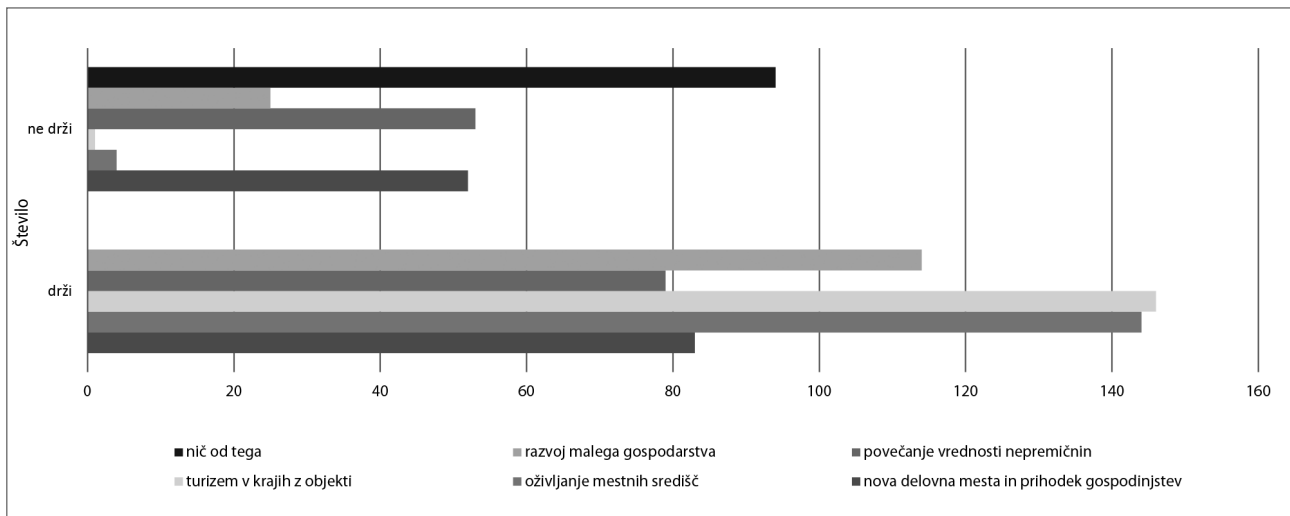
Podvprašanja	Odgovori			Veljavni	Število enot
	drži	ne drži	skupaj		
nova delovna mesta in prihodek gospodinjstev	83	52	135	135	164
oživljanje mestnih središč	144	4	148	148	164
turizem v krajih z objekti	146	1	147	147	164
povečanje vrednosti nepremičnin	79	53	132	132	164
razvoj malega gospodarstva	114	25	139	139	164
ne vidim povezave med javno dobrino in javnimi koristmi	4	118	122	122	164
nič od tega	0	94	94	94	164

Lastni vir

Na vprašanje »Katere javne koristi si lahko obetamo od urejenih »javnih dobrin?« so anketiranci odgovarjali s trditvijo »drži« ali »ne drži«. Menili so, da urejene javne dobrine največ pripomorejo k razvoju turizma, oživljanju mestnih središč in razvoju malega gospodarstva. Na četrtem mestu je bil razvoj delovnih mest in prihodek gospodinjstev. Hkrati so številni

anketiranci (118) menili, da ni povezave med dobrinami in koristmi. Podatki so razvidni iz preglednice 3 in grafično prikazani na sliki 7.

Na vprašanje »Kako uresničujemo zadovoljevanje javnih potreb?« je večina anketirancev odgovorila, da z razvojnimi

Slika 7: Mnenja o povezanosti javne dobre in javne koristi (lastni vir)

Preglednica 4: Uresničevanje zadovoljevanja javnih potreb

Podvprašanja	Navedbe	
	število	odstotni deleži
z razvojnimi usmeritvami ter sprejetjem zakonov in predpisov	141	47
z državnimi razpisi, na katere se prijavljajo občine	34	11
z državnimi in občinskimi projekti	75	25
s športnimi prireditvami	10	3
z debatami na prostorskih konferencah in okroglih mizah	33	11
drugo	4	1
skupaj	297	100

Lastni vir

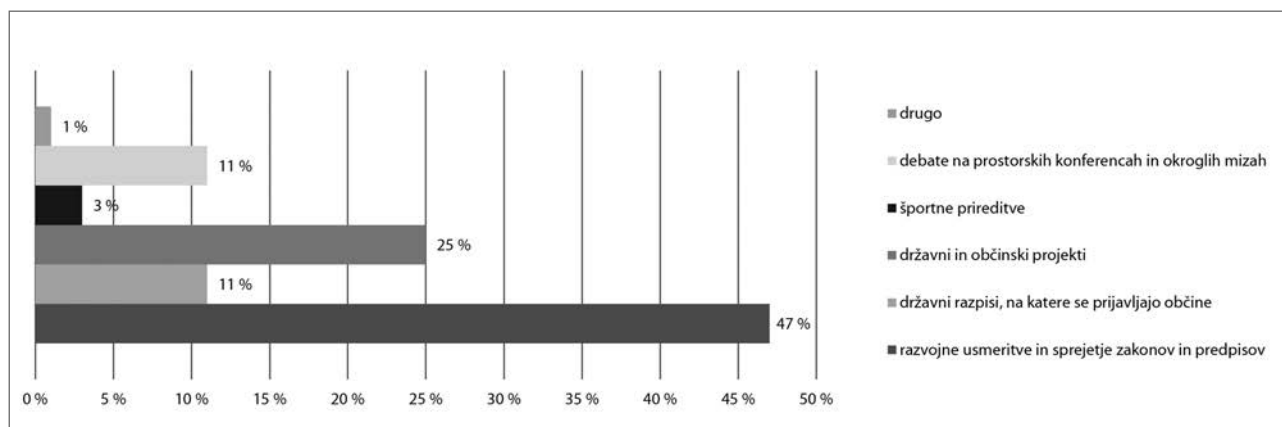
Preglednica 5: Motiviranost za sodelovanje

Odgovori	Število	Veljavni (v odstotnih deležih)
denar	7	5
z veseljem bi sodeloval, saj bi lahko s svojim znanjem tvorno prispeval k rešitvam	48	33
vizija, da bi imeli prebivalci od tega tudi javno korist	77	53
ne bi me motiviralo, ne bi sodeloval	13	9
skupaj	145	100

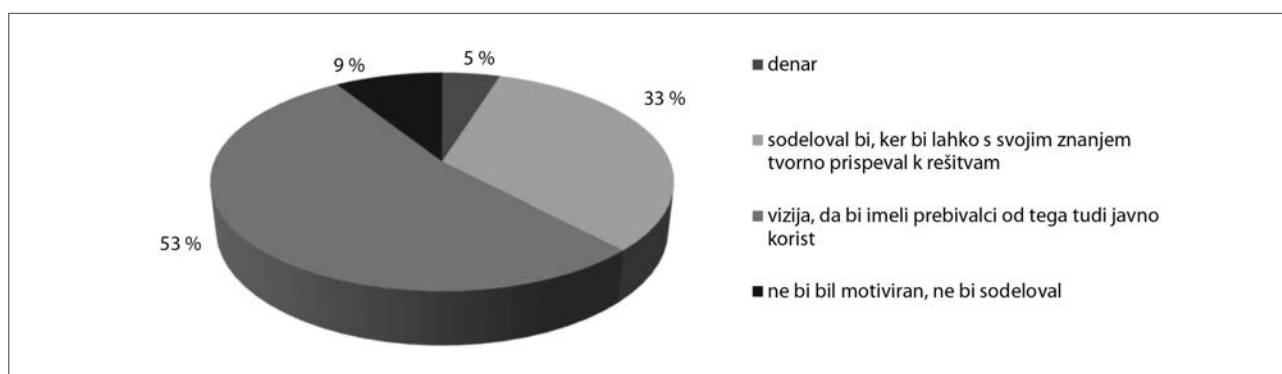
Lastni vir

usmeritvami ter sprejetjem zakonov in predpisov (47 %), kot tudi z državnimi in občinskimi projekti (25 %). Nekateri anketiranci so poudarili pomembnost debat na prostorskih konferencah in okroglih mizah (11 %), enako število anketirancev (11 %) je menilo, da z razpisi, na katere se prijavljajo občine, kar je razvidno iz preglednice 4 in s slike 8.

Na vprašanje o motiviranosti posameznika za sodelovanju pri projektu spremembe rabe ali prenove objekta je dobra polovica anketirancev (53 %) odgovorila, da bi sodelovali, saj bi delali v javno korist, tretjina anketirancev (33 %) pa meni, da bi lahko tvorno prispevala k rešitvam. Le malo anketirancev (5 %) bi sodelovalo, če bi jih finančno podprli. Rezultati odgovorov so zbrani v preglednici 5 in grafično prikazani na sliki 9.

Slika 8: Sredstva za zadovoljevanje javnih potreb (lastni vir)

Slika 9: Motiviranost za sodelovanje pri projektu spremembe rabe ali prenove (lastni vir)

Preglednica 6: Povečevanje individualne ali javne koristi

Odgovori	Število	Veljavni (v odstotnih deležih)
javne koristi me zanimajo, saj bo meni osebno ostalo več od plače, pokojnine	126	95
javne koristi me ne zanimajo, zanima me individualna korist	7	5
skupaj	133	100

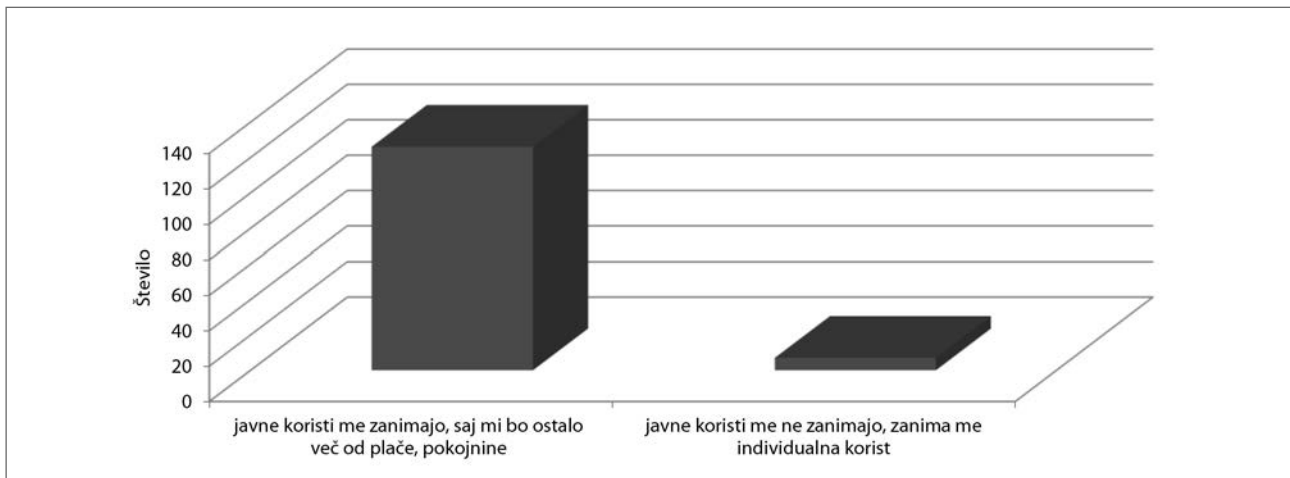
Lastni vir

Odgovori na vprašanje »S kakšnim namenom (povečevanja javne ali individualne koristi) bi sodelovali pri projektu spremembe rabe, urejanja mesta – obnovi, vzdrževanju objektov?« so zbrani v preglednici 6, grafični prikaz pa je razviden s slike 10. Zanimivo je, da je kar 95 % anketirancev izbralo namen javne koristi in le 5 % namen individualne koristi.

Zanimalo nas je še, katere javne koristi bi pričakovali udeleženci in katere nagrade bi jih motivirale za družbeno skupno delo in tvorno sodelovanje pri projektih (delo, ki se vrednoti v fizični, intelektualni obliki). Rezultati so prikazani v preglednici 7. Za oba dela vprašanj je bilo mogočih več odgovorov, na primer:

- urejeni parki in trgi;

- urejene kolesarske poti, pločniki in parkirišča;
- subvencionirane storitve (vozovnice za avtobus, odvoz smeti, druge komunalne storitve) za vse občane;
- subvencionirane storitve (vozovnice za avtobus, odvoz smeti, druge komunalne storitve) za občane, ki so sodelovali pri projektih;
- subvencionirane vstopnice za športne naprave in prireditve za vse občane;
- subvencionirane vstopnice za športne naprave in prireditve za občane, ki so sodelovali pri projektih;
- subvencionirane vstopnice za kulturne prireditve za vse občane;
- subvencionirane vstopnice za kulturne prireditve za občane, ki so sodelovali pri projektih.

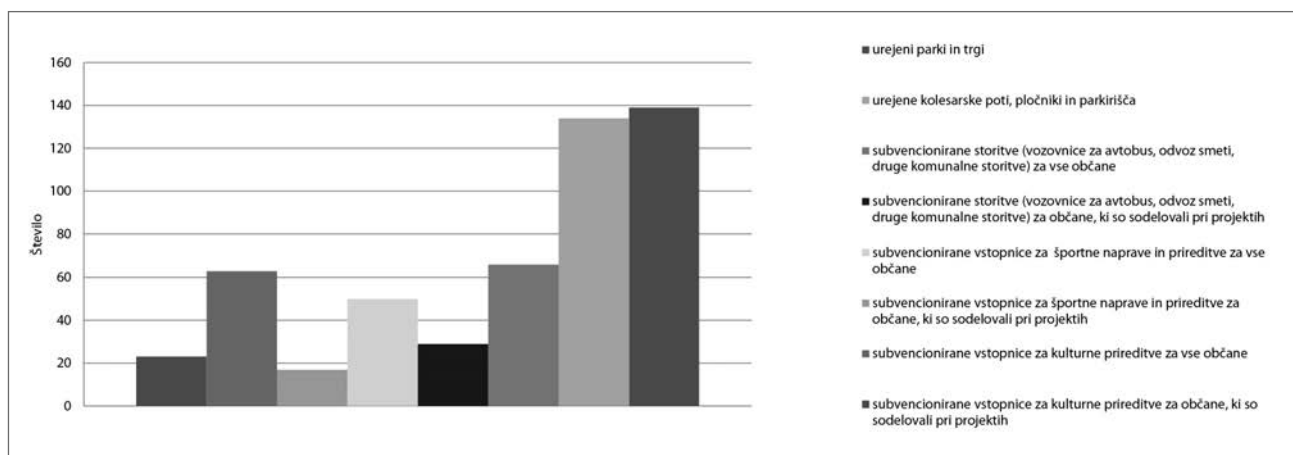

Slika 10: Sodelovanje pri projektih spremembe rabe, prenove objektov v povezavi s individualno ali javno koristjo (lastni vir)

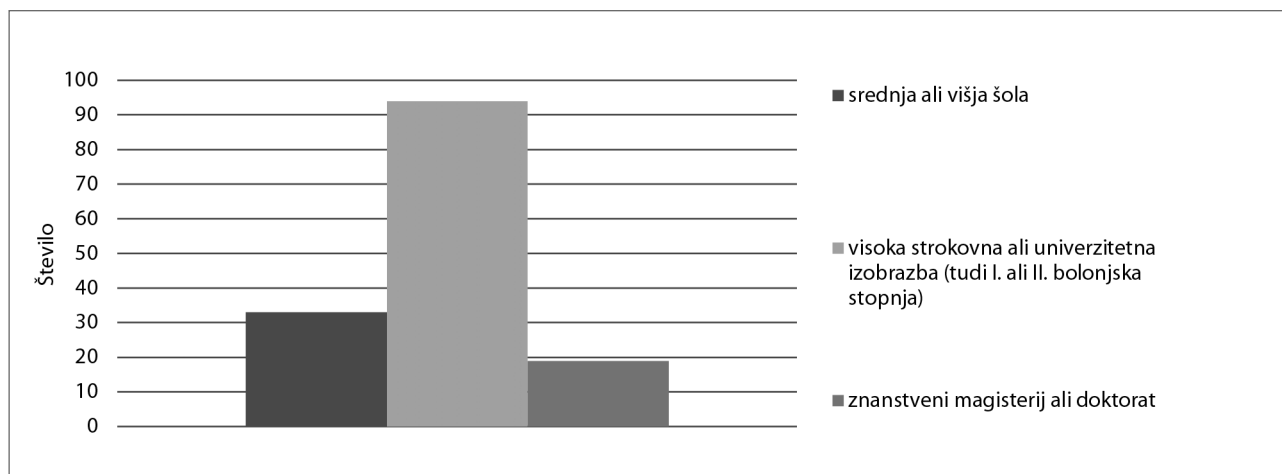
Preglednica 7: Javne koristi

Podvprašanja	Število	Odstotni deleži
urejeni parki in trgi	139	27
urejene kolesarske poti, pločniki in parkirišča	134	26
subvencionirane storitve (vozovnice za avtobus, odvoz smeti, druge komunalne storitve) za vse občane	66	13
subvencionirane storitve (vozovnice za avtobus, odvoz smeti, druge komunalne storitve) za občane, ki so sodelovali pri projektih	29	6
subvencionirane vstopnice za športne naprave in prireditve za vse občane	50	10
subvencionirane vstopnice za športne naprave in prireditve za občane, ki so sodelovali pri projektih	17	3
subvencionirane vstopnice za kulturne prireditve za vse občane	63	12
subvencionirane vstopnice za kulturne prireditve za občane, ki so sodelovali pri projektih	23	4
skupaj		100

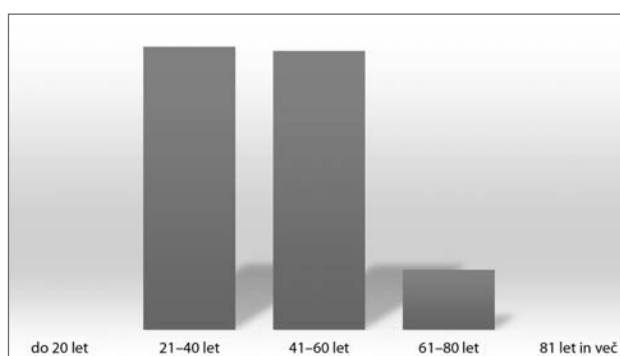
Lastni vir

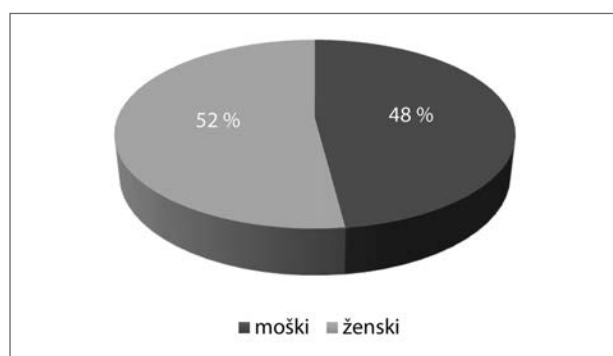
Slika 11: Pričakovane javne ali individualne koristi (lastni vir)

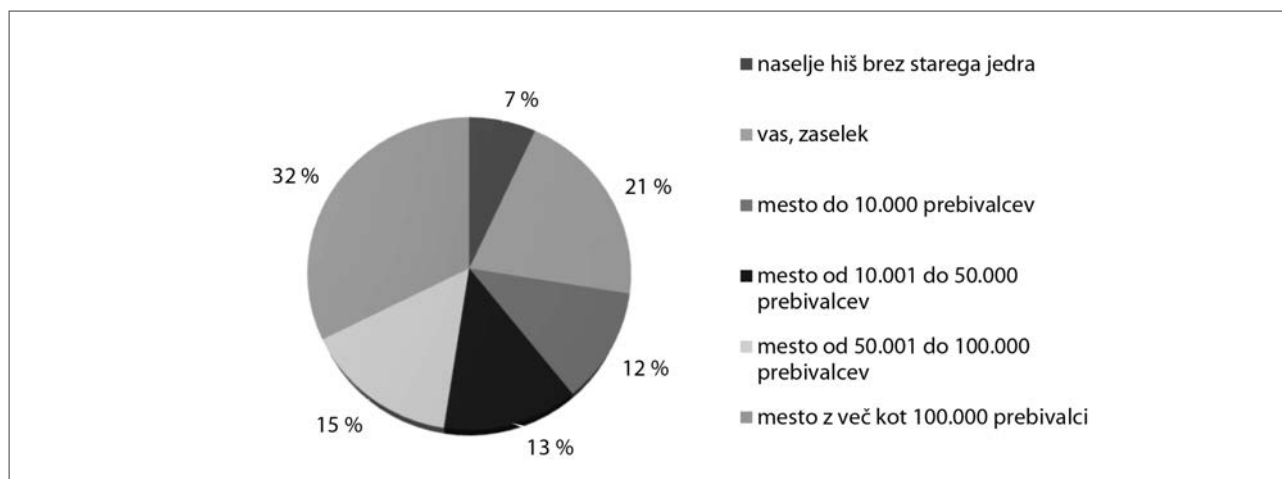
Slika 12: Izobrazbena struktura anketirancev (lastni vir)

Slika 13: Starostna struktura anketirancev (lastni vir)

Slika 14: Spol anketirancev (lastni vir)

Slika 15: Kraj bivanja anketirancev (lastni vir)

Za največ anketirancev javno korist pomenijo urejeni trgi in parki ter kolesarske poti, pločniki in parkirišča. Anketiranci tudi menijo, da bi lahko bili subvencioniranih vstopnic ali vozovnic deležni vsi udeleženci in ne le tisti, ki bi aktivno sodelovali pri projektu. Odgovori so grafično prikazani na sliki 11.

Na koncu so sledila še standardna demografska vprašanja, npr. kraj bivanja, dosežena izobrazba, starost in spol anketirancev. Odgovori so prikazani na slikah 12–15.

6 Sklep

Sprememba namenske oziroma prostorske rabe povzroči večanje ali manjšanje interesa za naložbe, prodajo, špekulacijo, ugibanja, dileme in dvome, povezane z zemljišči. Nekateri lastniki neopazno in neprizadeto, brez odnosa (tudi do svojega zemljišča) zlahka prepustijo usodo svojih zemljišč/objektov v roke kapitala, domačega ali tujega. Vsak prostor prinaša

prostorske ugodnosti posameznikom, skupnosti in državi, zato mora biti raba tega preudarna, skrbno premišljena z možnostjo presoje dolgoročnega učinka in posledic za prebivalce celotne lokalne ali globalne skupnosti.

Kot so ugotavljali že številni načrtovalci pred menoj, je potek projekta velikokrat odvisen od javnosti, ki se vključuje organizirano, neorganizirano ali prek strokovnjakov s posameznega področja. Odzivi in nasprotovanja različnih družbenih skupin na posege v prostor nas učijo, da je brez medsebojnega upoštevanja prebivalcev in ustvarjalcev prostorskih strok zelo težko izvesti proces načrtovanja posegov ali pa se ta v najboljšem primeru močno podaljša.

Zaradi občutljivosti in kompleksnosti trajnostno razvojnih posegov bi se lahko načrtovalci prilagodili potrebam različnih skupin ter pri tem upoštevali želje in hotenja skupnosti. Toda ali nismo prav tega počeli v preteklih 30 letih? Posledice smo občutili 4. avgusta 2023 v zadnjih hujših poplavah. Za razumevanje prostorske problematike je ključno, da se na področju trajnostnega razvoja omeji neproduktivna tekmovalnost med strokami, še posebej med družboslovjem in naravoslovjem.

Pri prostorskih ureditvah imamo opraviti s sistemom. Kot govorijo sistemska teorija, vsak zmore v svoj sistem zaobjeti toliko, kolikor omogoča njegova miselna širina. Vsak sistem je vpet v nekega višjega in vsakega se da razstaviti na manjše sisteme. Domačini, ki živijo s prostorom, predvsem starejše generacije, ki znajo opazovati, so lahko v veliko pomoč pri načrtovanju in umeščanju ureditev. Hkrati nezadržni tok časa prinaša novo generacijo, imenovano Z. Gre za mlade, rojene med letoma 1995 in 2010, ki so odraščali s tehnologijo. Digitalne naprave uporabljajo brez predhodnega učenja in brez navodil za uporabo in pri učenju so zelo samostojni. V svojem bistvu so altruisti, želijo delati nekaj, kar bi pomagalo izboljšati svet, veliko jih je sodelovalo v prostovoljstvu ter se posvečajo ohranjanju in skrbi za okolje. Odgovori, zbrani v anketi, nakazujejo, da so udeleženci, podobno kot mlada generacija, večinoma pripravljeni sodelovati, da želijo tvorno in po svojih močeh prispevati v javno korist. Pomanjkljivost izvedene raziskave je vsekakor vzorec, omejen na ozemlje ene države.

Izziv, ki je pred nami, nakazuje rešitev, da morda od običajnega procesa vključevanja javnosti v prostorske umestitve prek postopka javnih razprav, ki se ni spremenil že zadnjih 90 let, preidemo k sodelovalnemu sooblikovanju, pri katerem se upošteva večplasten pristop k načrtovanju, oblikovanju in upravljanju prostora. Pri tem se pri urejanju mest izkoriščajo sredstva, navdih in potencial lokalne skupnosti, da bi se ustvarili javni prostori in infrastruktura, ki izboljšujejo urbano vitalnost ter spodbujajo zdravje, srečo in dobro počutje ljudi. To je lahko ali uradni in vladni ali lokalni taktični urbanizem, ki ga vodi

skupnost. Usposobljeni prostorski strokovnjaki, država in občina poskrbijo, da so (kot v primeru Gleinstätten) zagotovljeni strokovno vodenje, usmeritve, izvedba in financiranje.

Dr. Daniela Dvornik Perhavec, višja strokovna sodelavka
Univerza v Mariboru, Fakulteta za gradbeništvo, prometno inženirstvo in arhitekturo, Maribor
E-pošta: daniela.d-perhavec@um.si

Viri in literatura

- Axelrod, R. (1984): *The evolution of cooperation*. New York, Basic Books.
- Barnett, E. C. (2016): *Meet the YIMBYS, Seattleites in support of housing density*. Dostopno na: <https://www.seattlemag.com/meet-yimbys-seattleites-support-housing-density> (sneto 19. 10. 2021).
- Bergthold, G. (2017): *YIMBYS build momentum at conference 2017*. Dostopno na: <http://beyondchron.org/yimbys-build-momentum-conference-2017> (sneto 10. 7. 2020).
- Das Land Steiermark, *Gleinstätten 1899*. Landesarchiv Graz, B.AKS 020.
- Das Land Steiermark, *Gleinstätten 1905*. Landesarchiv Graz, B.AKS 028.
- Dollinger, M. J. (1990): The Evolution of collective strategies in fragmented industries. *The Academy of Management Review*, 2, str. 266–285.
- Drack, M., in Apfalter, W. (2007): Is Paul a Weiss' and Ludwig von Bertalanffy's system thinking still valid today? *Systems Research and Behavioral Science*, 24, str. 537–546.
- Environment, A. (1980): Environment Alberta, Environment Views: Dostopno na: <https://archive.org/details/enviroviews2n6/page/4> (sneto 2. 3. 2020).
- Fuller, B. W., in Minh Vu, K. (2011): Exploring the dynamics of policy interaction: Feedback among and impacts from multiple. Concurrently applied policy approaches for promoting collaboration. *Journal of Policy Analysis and Management*, 2, str. 359–380.
- Gates, E. (1980): *No one wants backyard nuclear dump*. Dostopno na: https://www.newspapers.com/clip/24587650/nimby_1980 (sneto 8. 7. 2020).
- Gravano, A. (2011): ¿Vecinos o ciudadanos? El fenómeno Nimby: Participación social desde la facilitación organizacional. *Revista de Antropología*, 54(1), str. 191–230.
- Groover, H. (2016): *The first-ever YIMBY conference is happening right now*. Dostopno na: <https://www.thestranger.com/slog/2016/06/17/24227713/the-first-ever-yimby-conference-is-happening-right-now> (sneto 10. 7. 2020).
- Helbing, D., Szolnoki, A., Perc, M., in Szabó, G. (2010) Punish, but not too hard: How costly punishment spreads in the spatial public goods game. *New Journal of Physics*, 12, str. 083005.
- Hobbes, T. (1651): *Leviathan*. New York, Collier Books.
- Horton, J., Rand, D., in Zeckhauser, R. (2011): The online laboratory: Conducting experiments in a real labor market. *Experimental Economics*, 14, str. 399–425.
- Lee, D. R., in McKenzie, R. B. (1994): Corporate failure as a means to corporate responsibility. *Bus Ethics*, 13(12), str. 969–978.
- Marwell, G., in Ames, R. (1981): Economist free ride, does anyone else? *Journal of Public Economics*, 15, str. 295–310.
- Merriam-Webster Dictionary (1980): *NIMBY*. Dostopno na: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/NIMBY> (sneto 10. 7. 2020).

- MindTools (2022): *Stakeholder analysis*. Dostopno na: http://www.mindtools.com/pages/article/newPPM_07.htm (sneto 10. 7. 2022).
- Morsing, M. (2006): Corporate social responsibility as strategic auto-communication: on the role of external stakeholders for member identification. *Business Ethics: A European Review*, 2, str. 171–182.
- Murks-Bašič, A., in Perc, M. (2011): Podnebna kooperacija v igri Zapornikove dileme. *Naše gospodarstvo*, 5–6, str. 53–62.
- Murphy, K. (2017): "Homes for human beings": Millennial-driven anti-NIMBY movement is winning with a simple message. Dostopno na: <https://www.mercurynews.com/2017/11/12/homes-for-human-beings-millennial-driven-anti-nimby-movement-is-winning-with-a-simple-message> (sneto 15. 7. 2020).
- Ogorelec, B. (1995): *Komuniciranje z javnostjo – priručnik za urbaniste*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Pasadena Now (2018): *710 Freeway extension officially dead, state and city officials celebrate and look to the future*. Dostopno na: <https://www.pasadenanow.com/main/710-freeway-extension-officially-dead-state-and-city-officials-celebrate-and-look-to-the-future> (sneto 1. 2. 2024).
- Perc, M., in Grigolini, P. (2013): Collective behavior and evolutionary games – An introduction. *Chaos, Solitons & Fractals*, 56, str. 1–5.
- Podrecca, B. (2000): *Poetika različnosti*. Maribor, Univerza v Mariboru.
- Pokrajinski arhiv Maribor, *Slomškov trg Maribor, razglednica odposlana 1901*. Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka fotografij in razglednic, sign. A1.3.9.1-10, inv. 2499.
- Pokrajinski arhiv Maribor, *Slomškov trg Maribor, razglednica odposlana 1929*. Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka fototeka inv. 12025.
- Pouvreau, D. D. (2007): On the history of Ludwig von Bertalanffy's "General Systemology", and on its relationship to cybernetics – Part I: Elements on the origins and genesis of Ludwig von Bertalanffy's "General Systemology." *International Journal of General System*, 36(3), str. 281–337.
- Pravilnik za izdelavo regulacijskih načrtov (1932): *Službeni list kraljevske banske uprave dravske banovine*, 3(78), str. 1073–1084.
- Rand, D., Greene, J., in Nowak, M. (2012): Spontaneous giving and calculated greed. *Nature*, 489, str. 427–430.
- Ranen, K. (2014): *Europe's most successful economy is way too good to be true*. Dostopno na: <https://nextcity.org/daily/entry/sweden-europes-most-successful-economy-too-good-to-be-true> (sneto 10. 7. 2020).
- Ron (2011): *Bigotry shaped a Great Baltimore City: Antero Pietila*. Dostopno na: <http://usslave.blogspot.com/2011/09/bigotry-shaped-great-baltimore-city.html> (sneto 31. 1. 2020).
- Semuels, A. (2017): *From "not in my backyard" to "yes in my backyard"*. Dostopno na: <https://www.theatlantic.com/business/archive/2017/07/yimby-groups-pro-development/532437> (sneto 10. 7. 2020).
- Stephens, J. (2016): "YIMBY" movement heats up in Boulder. Dostopno na: <https://nextcity.org/daily/entry/who-are-yimby-first-meeting-boulder> (sneto 10. 7. 2020).
- Stephens, R. (2005): *From NIMBYs To DUDEs: The wacky world of planne-rese*. Dostopno na: <http://www.planetizen.com/node/152> (sneto 1. 2. 2020).
- Stewart, J. B. (1991): Book review: Dumping in Dixie: Race, class, and environmental quality. *The Review of Black Political Economy*, 20(2), str. 105–107.
- Thompson, R. (2019): *Stakeholder analysis: Winning support for your projects*. Dostopno na: https://www.mindtools.com/pages/article/newPPM_07.htm (sneto 15. 6. 2020).
- Van de Ven, B., in Jeurissen, R. (2005): Competing responsibly. *Business Ethics*, 2, str. 299–317.
- Walker, J., idr.(2007): *Construction extension to the PMBOK guide*. Newtown Square, Project Management Institution.
- Wang, Z., Szolnoki, A., in Perc, M. (2013): Interdependent network reciprocity in evolutionary games. *Scientific Reports*, 3, str. 1183.
- YIMBYtown 2018 (2018): *YIMBYtown*. Dostopno na: <https://yimby.town> (sneto 10. 7. 2020).
- Young, M., Londono, V., in Morris, S. (2019): *New YorkYimby*. Dostopno na: <https://newyorkyimby.com> (sneto 10. 7. 2020).
- Zakon o urejanju prostora (ZureP-2)*. Uradni list Republike Slovenije, št. 61/17, 199/21. Ljubljana.